

Willem Frederik Hermans

NOOIT MEER SLAPEN (blz. 50-61, De Bezige bij, 1993)

Radovan Lučić – ‘Više nema sna’ (werktitel)

Hier volgt de Kroatische vertaling van het fragment waar duidelijk zowel de sfeer van de roman als de stijl van de auteur naar voren komt. Het fragment bestaat uit dialogen, beschrijvingen van de omgeving, reisbeschrijvingen, feiten en gedachten in verschillende stijlregisters.

Posred fjorda plovi bijeli parobrod. Bijeli parobrod, plava voda, plavo nebo, na padinama crni borovi poput mokrih gavranovih pera zabodenih ravno u zemlju. Bijeli parobrod ima žutu traku oko dimnjaka.

Iza sebe čujem kako Oftedahl nešto govori na norveškom, čeka, opet govori, čeka.

- Mange takk.

Spušta slušalicu. Okrećem se prema njemu.

Izlazimo iz sobe. Nadam se da je njegov razgovor na norveškom bio u vezi zračnih snimaka; očekujem da će svakoga trenutka nešto spomenuti, no on ništa ne govori i ja ga pratim kroz hodnike, ne znajući pravo zašto.

- Vaš novi institut smješten je u čarobnom predjelu. Pogled je predivan.

- Takav pogled za Norvešku nije ništa posebno. Poznajete li dobro profesora Nummedala?

- Jučer sam prvi put razgovarao s njim, najavio me je moj profesor iz Amsterdama.

- A, tako znači. Nummedal je nacionalist i šovinst, znate. Ne znate norveški, niste mogli čuti, ali on govori Nynorsk. Podrijetlom je iz okolice Bergena.

Oftedahl se nasmije, onako kako se mi nasmijemo kada je riječ o zagovornicima frizijskog.

Opet betonske stepenice.

- Nynorsk, kaže Oftedahl; postoje dvije vrste norveškog i to u zemlji s manje od četiri milijuna stanovnika. A kao da dva jezika nisu dovoljna, zagovornici Samnorska¹ htjeli bi uvesti i treći jezik.

---

¹ Samnorsk - 'Zajednički norveški': nikad realizirani jezični projekt koji je trebao objediniti dvije postojeće inačice (bokmål i nynorsk), napušten sredinom šezdesetih godina prošlog stoljeća. (op. prev.)

Više ne znam na kojem smo katu. Cipele su mi bijele od prašine. Ovdje nema čak ni prozora i odjednom se ježim od svježega zraka. Neprestano moramo prelaziti preko dasaka i greda, zaobilaziti lokve vode.

- Direktør Hvalbiff ne može Nummedala vidjeti ni nacrtanog. Zapravo imate sreće što ga nema. U suprotnom nikada ne biste dobili snimke koje tražite, čak i da jesu ovdje.

Opet smo došli u dio zgrade koji je gotovo dovršen. Vrata soba su otvorena. U nekima za radnim stolom već sjedi tajnica. Ususret nam dolazi sijeda gospođa i prilazi Oftedahlu kao da ju je pozvao.

Zapodijevaju razgovor. Zacijelo je s njom malo prije telefonirao. Oftedahl prekida razgovor i upoznaje nas.

- We are very sorry, izgovara ona vrlo polako, no upravo smo usred sređivanja arhiva. Ne mogu se posve snaći, a još mnogo toga nije ni stiglo ovamo.

Osjećam kako mi se obrazi rumene od sreće. Aha! Ovo je već neki drugi jezik! Još mnogo toga nije stiglo, ali snimke koje mi trebaju su, naravno, ovdje. Ne mogu zamisliti da bi me Nummedal ni zbog čega poslao u Trondheim. Ime mu ne može biti baš toliko sudbonosno.² Naravno da je nazvao. Dobro, Hvalbiff nije bio ovdje, na svu sreću, ako ne može smisliti Nummedala, ali koliko se drugih ljudi mota u ovoj golemoj zgradurini? Kako Oftedahl, ravnatelj potpuno drugog odjela, može znati je li netko jučer odgovorio na telefonski poziv i Osla?

Utroje nastavljamo hodnikom. Ponegdje već stoje stolci i željezni ormari. Čak nam se na putu znaju ispriječiti visoko naslagane kutije, moramo se provlačiti. Gospođa nas vodi u prostoriju gdje stoje čak dva radna stola, a svuda su okolo kutije.

Uzima jednu s neke hrpe i otvara ju.

Unutra su uspravno posložene fotografije.

- Slobodno izvucite jednu.

Pokušavam učiniti što mi govori. No kutija je toliko napunjena fotografijama da jedva uspijevam gurnuti prst kako bih je izvukao. Kad konačno jednu uhvatim prstima, ona se podere na rubu. Promrmljam nešto zamuckujući, ne znajući kud bih sa sobom, gledam fotografiju kao da činim nešto neprilično.

---

² Igra riječi: 'niemendal' na nizozemskom znači 'beznačajnost, sitnica, tričarija'.

Točno, riječ je o zračnoj snimci. Prepoznajem ocean. Desno dolje može se vidjeti malen dio obale, izgleda kao kakva pruga s plamenim rubom. Desno gore snimljen je i sat. Pokazuje tri sata i sedam minuta. Lijevo gore visinomjer jednake veličine pokazuje visinu s koje je snimano. Ne vidi se bez povećala. Na rubu je napisan neki broj. Gledam poledinu. Pečat Ministarstva obrane. Ni po čemu ne mogu vidjeti gdje je fotografija snimljena.

- Imate li neki popis s brojevima?

U međuvremenu proučavam naljepnicu na kutiji. Kao što sam i mislio: piše samo koji se brojevi nalaze unutra, ali nema nikakvih imena.

Oftedahl kaže:

- Popis s brojevima? To bi trebala biti cijela kartoteka.

- Lako moguće, kaže gospođa. To nikad nije spadalo u poslove moga odjela. Pri raspakiravanju nisam naišla ni na kakvu kartoteku. Gospođa (ime nerazumljivo) koja je za to odgovorna sada je u Oslu.

- Pa onda je stvar riješena, kaže Oftedahl, nazovite *Frøken* (ime nerazumljivo) časnikom u Oslo, zamolite ju da pogleda u katalog koji se brojevi odnose na snimke Finnmarka i potražite ih.

Dok kreće prema hodniku, izgovara još nešto na norveškom te mi daje znak da pođem s njim.

Vodi me u neku drugu sobu na istom katu. U njoj je hrastov stol i na njemu, u starinskoj vitrini od hrastovine, nekakav velik znanstveni instrument, sav u mjesti.

- Zna li što je ovo? Pita me Oftedahl i čini se da je potpuno zaboravio zbog čega sam došao. Sad će mi održati predavanje. Zaštitit će me od mog vlastitog neznanja.

- Veliki Heiskanen! Znam da vam geofizika nije struka, ali to veliko ime zacijelo ste već negdje čuli.

Tek sad primjećujem da Oftedahl na reveru sakoa ima zupčanik Rotary Cluba i da na prstenjaku desne ruke uz vjenčani prsten nosi i pečatnjak s dragim kamenom iste boje kakva je i njegova leptir-mašna.

- S ovim gravitacijskim metrom, kaže, veliki je Heiskanen izvršio svoje fundamentalno istraživanje izostatskog dizanja kore Baltičkog štita. Veliki Heiskanen! Pa sigurno ste čuli za njega! Uostalom, danas se govori samo o geofizici! Gravimetrija, seizmologija, mjerenja Zemljina magnetskog polja! Jednom riječju: budućnost leži u geofizici! Geologija će, zapravo, vrlo brzo biti zastarjela znanost. Kao što postoje mrtvi jezici, tako postoje i znanosti koje će

umrijeti. Znae, otkad su otkriveni temeljni principi, nema se zapravo više što otkriti. To je postala primijenjena znanost, određen broj povezanih trikova da bi se doznalo, bolje reći *pogodilo* od čega se sastoje nevidljivi podzemni slojevi. Ali koristeći najnovije geofizičke metode napravili smo neku vrsta radara kojim možemo gledati kroz te slojeve. Čemu onda i dalje odlaziti na teren sa šatorom i čekićem, kartom i bilježnicom? Bilo je to lijepo dok je trajalo, ali ne može više biti lijepo nekome tko zna da time troši dragocjeno vrijeme, nekome tko zna da postoje mnogo bolje metode. Klasični geolog zapravo je nešto poput računovođe za krajolike. Ako ga usporedimo s modernim geofizičarom, isto tako možemo i računovođu s gušćim perom usporediti s računalom! Bez geofizike bi rezerve nafte i zemnog plina već odavno bile iscrpljene. Da ne kompliciramo, kakav su samo preokret u poznavanju Zemlje donijele zračne snimke! Na zračnoj snimci sve se vidi stoput bolje, vidi se stoput više nego sa Zemljine površine, među grmljem i do koljena u blatu.

- A, *Frøken* (ime nerazumljivo), to ste vi?

Nastavlja na norveškom.

Ušla je kroz vrata koja je Oftedahl ostavio otvorena. Ugledao sam je tek kad nam je prišla pa sam malo iznenađen.

Ruke su joj čedno prekrizene na grudima. U njima ne drži ništa, ni katalog zbog kojega je morala nazvati Oslo, ni zračne snimke.

Završivši razgovor s Oftedahlom prilazi mi korak bliže, pruža mi ruku i kaže:

- Goodbye, sir.

Oftedahl me vodi do glavnog ulaza koji nisam mogao pronaći kad sam dolazio, a koji je sad za mene postao glavni izlaz.

Na stubištu s mramornim stepenicama Oftedahl mi objašnjava zašto mi, na njegovu veliku žalost, ne može pomoći. Tajnica je nazvala Oslo. Rekli su joj da je katalog spakiran i vjerojatno već na putu za Trondheim. U svakom slučaju nije u Oslu.

- Ima li, kažem, a znam da to kažem samo zato da potpuno ne izgubim prisutnost duha, ima li, ako znate, ovdje u blizini, još neko mjesto gdje bih mogao dobiti te zračne snimke?

- Još neko mjesto? Zračne snimke su vojna tajna, pa to valjda znate! To je tako u svakoj zemlji na svijetu. Samo u vrlo iznimnim slučajevima mogu se pod strogim uvjetima dati na raspolaganje u određene znanstvene svrhe. I još k tome zračne snimke Finnmarka, tik uz rusku granicu! To je, najvjerojatnije, čisti apsurd, jer Rusi zacijelo ne moraju krasti naše zračne snimke, mogu ih vrlo lako i sami napraviti. No, to je tako. Nedavno sam upoznao

jednog profesora ekonomije koji je mislio da se zračne snimke jednostavno mogu kupiti u kiosku, kao razglednice, ha, ha. Neki ljudi ne znaju najlogičnije stvari.

Nasmije se, uzdahne i završi:

- Žao mi je zbog vašeg uzaludnog truda. Ne usuđujem vam se predložiti da se vratite ovamo za dva tjedna. Dotad će katalogi svakako stići, a bit će i raspakirani.

Ali, naravno, posve mi je jasno da ste u stisci s vremenom. Što se može. Goodbye to you. Sir, it's been a pleasure. Good luck. Have a good time in Finnmark!

Predvorje je sa svih strana ograđeno zrcalnim staklom. Pipkajući tražeći pokretljiv dio koji bi se mogao nazvati vratima, ostavljam za sobom bezbroj otisaka znojnih prstiju. Kad mi napokon uspije pomaknuti jednu staklenu ploču, još jednom pogledam za sobom.

Oftedhal već odlazi natrag svojim putem. Skreće udesno, vidim ga sa strane ispred osvijetljenog stubišta. Donja vilica bez vrata.

Jednom će mu cijela lubanja biti mrtvačka glava, no sada mu se već ne čuje glas, na temelju čega se može zaključiti da je već dobar dio njega nestao.

10

Zanima me što čita čovjek pored mene.

Oči su mi potpuno izokrenute i grčevito izvijajući gornji dio tijela prema njemu (primjećuje li da gledam?... ne...) pokušavam prozreti o kakvoj je knjižici riječ.

Ne čita dugo bez stanke, neprestano polaže knjigu na koljena s gornjom stranom nadolje ne ispuštajući je iz ruku. Na desnoj nadlanici tetovirano mu je sidro, košulja mu je bijela i čista, ali izgužvana. Jeftina kravata loše je zavezana, odijelo staromodno, ali rijetko nošeno. Uredno. Ali nestručno izglačano. Naravno, pomorac. Na brodu je uvijek u vesti ili kombinezonu, svoje uredno odijelo može nositi godinama.

Kad ne čita, zuri pred sebe i kutnjacima ispituje unutrašnjost obraza.

Na lijevoj nadlanici također ima neku tetovažu, ne mogu točno odrediti što bi to trebalo predstavljati. Ruka mu sklizne s knjižice. Engleska početnica na nizozemskom.

- I vi idete u Tromsø?

- Ti si Nizozemac?

- Zar ne čujete?

- Sigurno poslom.

- Ne, idem dalje na sjever, u posjet rodbini.

Iznenadio me je vlastiti odgovor, jer laganje mi zapravo nije nimalo draže od objašnjavanja pošto zapravo idem na sjever.

- Vi ste pomorac? brzo ga pitam.

- Moram u Tromsø zamijenit' kuhara koji se iskrc'o. Mrzim se vozit' u avionu, kužiš?

Ali kompanija te samo pošalje.

Otvora knjigu tako da se opet vidi tekst.

- Taj engleski je ful težak. Je 'l ga ti kužiš?

Pokazuje mi jednu rečenicu: „Does Alfred go to the races? No, he doesn't.“

- Zašto to tu piše, pita me, što on to radi?

- To je samo način na koji govore, pokušavam mu objasniti. Kad Englez nešto pita, ne kaže: „Ide li Alfred na trke?“, nego „Radi li Alfred ići na trke?“

- Koja glupost!

- Tako je kako je. Gledajte, kad Englezi nešto pitaju, zapravo prvo pitaju samo da li netko nešto radi, a onda iza stave ono što radi u infinitiv.

Infinitiv... Odmah se grizem za usnu. Zar nikada ne mogu ništa objasniti a da ne ispadnem arogantan?

- Jasno mi je, kaže, kužiš ti te stvari. Sigurno si neki stručnjak.

- Do you smoke, pokušavam mu bolje objasniti (uostalom, sâm me je pitao), radiš li pušiti, ali misle reći da li pušiš.

- Sad si fulao, ispravlja me, kažu: „Have a smoke.“

U isti čas stavlja mi pod nos kutiju North Statea.

Uzimam cigaretu i pripaljujem je.

- North State, kaže, ovdje u Norveškoj zovu se South State.

- A da?

- You do smoke, I not smoke, I *žvačem*.

Smiješim se.

- Žvakati, pita, kako se to kaže na engleskom?

Sve znam, ali nemam zračne snimke.

- *Žvakati* je *to chew tobacco*, kažem.

- Tu čju tobako, ponavlja, ajd' me razveseli pa mi to napiši.

Ispisujem riječi prvo kako treba, a onda i fonetski.

- Vidim da puno toga znaš, kaže pomorac. Da znam samo pola od toga, ne bi' ne bi me ovako slali okolo. Pobrinuo bi' se da mogu ić' kamo ja hoću. To me često muči, kužiš? Tko zna kako bi' se osjećao da sam imao prilike nešto naučiti.

Opet se zagleda u knjigu. Okreće stranice.

Neprestano postavlja pitanja. Željan je znanja.

Sve što ne zna, a ja znam, već mi je odavno tako samo po sebi razumljivo, da se već godinama nisam veselio zato što to znam. Ali nemam zračne snimke i više ne postoji nitko od koga bih ih mogao zatražiti.

Pomorac me sve više obasipa komplimentima jer toliko toga znam. Moja utučenost se malo smanjuje. Prvi put u životu osjećam se ponosno što znam engleski.

Ne miruje sve dok mi ne pokloni cijelu kutiju cigareta.

A kada nam glas stjuardese preko zvučnika priopći da je započelo spuštanje, sine mi da sam u Trondheimu zaboravio kupiti mjernu traku.

Kao što se prema sjeveru prorjeđuje vegetacija i stabla u šumama rastu na većem razmaku, tako su i kuće u gradovima sve niže, aglomeracije su sve manje povezane. Je li to neko pravilo? Možda jest, a možda i nije. Što, uostalom, ja imam s time?

Tek sutradan mogu krenuti dalje i nemam nikakva druga posla do otkrivanja takvih činjenica.

Po svjetlu se jedva može primijetiti da u Tromsøu pada večer. U ovo doba godina ovdje uopće više nema noći. To je zemlja u kojoj sunce nikada ne zalazi. Stani malo! Ovu ću rečenicu iskoristiti kad budem mami pisao razglednicu.

Šećem ulicom sa svijetloplavo oličenim drvenim kućama. Bijeli dan, nikakav praznik, nikakva proslava, a nigdje se ne radi, jer je pola jedanaest.

Svi se vuku po cesti amo-tamo, nitko još ne želi poći na spavanje. Mladići koji izgledaju jednako kao da su u kakvoj nizozemskoj provinciji posežu za istom vrstom djevojaka koje u hodu češljaju kosu. Jedino što jedu sladoled iz velikih korneta, većih nego što su kod nas. Automobili rijetko prolaze, kao da ih nema. Gradska zvukovi iz snova, u kojima prevladavaju odjeci koraka!

Nailazim na trgovinu suvenira u kojoj se prodaju sobovske kože, laponske narodne nošnje, sobovski rogovi, prostirke, sanjke koje izgledaju poput čamaca, razglednice s laponskim obiteljima u tehnikokloru i krzna polarnih medvjeda. Pred vratima na ulici stoji preparirani bijeli medvjed.

Tko god prođe, pogladi medvjeda, ja također.

Neki otac podiže svog sinčića na medvjeda ramena i pokušava snimiti fotografiju.

Željezarija je zatvorena. Ne smijem zaboraviti gdje se nalazi. Sutra ujutro moram opet onamo da kupim mjernu traku. Lako je zapamtiti. Trgovina je na trgu koji se spušta prema vodi.

Nasred trga postavljen je spomenik od plave bronce, muškarac u polarnoj odjeći na četverokutnom postolju.

Odavde mu vidim leđa. Tko je to? Odlazim do spomenika i čitam ime napisano na postolju:

ROALD AMUNDSEN

Licem okrenutim prema fjordu, čovjek koji je savladao Južni pol preko vode gleda crne planine na drugoj strani, na kojima još i sada leže bijele trake snijega.

Stoji razmaknutih nogu, kao da se vječno bori s olujom. No ipak je gologlav. Kapuljača mu u širokim naborima visi oko vrata. Njegov anorak dugačak je poput spavačice, a široke, okrugle nogavice hlača prelaze preko rubova čizama.

Čelo mu je visoko, kosa na četvrtastoj lubanji kratko podšišana. Brk mu je gust i uredan, ne može se zamisliti da su na njemu visjele debele sige i da istraživač pritom možda i nije imao tako spokojan pogled. No zašto, uostalom, ne.

Naviru mi svakakva sjećanja iz knjiga koje sam kao dječak pročitao o istraživačkim putovanjima. Preživio je tako što je jeo svoje pse. A psi su preživljavali jedući jedni druge. Shackleton je jeo ponije, nije imao pse, nego ponije: to je prouzročilo golem problem s hranom, a što bi više ponija poveo sa sobom, problem je bio veći.

A tu je bio i Scott.

Scott. Uz krajnje napore prilazeći Južnom polu, u svojoj zaleđenoj vunenoj podstavi, smrznutih nožnih prstiju, ali s uzbuđenim otkucajima srca u grlu, jer će stupiti na zemlju na koju nije zakoračio nijedan smrtnik... Zemlju? Snijeg. Ali stupiti na snijeg na koji nije zakoračio nijedan smrtnik može zimi svatko u svom vrtu.

Pa kako onda?

Pogledati ravno uvis u zenit koji još nije ugledalo nijedno ljudsko oko. I što se vidi? Zvijezde se sigurno ne vide, jer na Južnom polu je u siječnju uvijek dan.

A što je onda vidio Scott? Norvešku zastavu na skijaškom štapu zabodenom u snijeg. To je sve što je Scott vidio na Južnom polu. Uz pisamce: *Pozdravi od Amundsena and good luck to you, sir.*

Scott se mogao vratiti kući. Njegovi drugovi umirali su jedan za drugim. On se polagano smrznuo u svom šatoru, u vunenom donjem rublju koje već mjesecima nije bilo suho. Nije imao odjeću od životinjskih koža s krznom na unutrašnjoj strani kao Amundsen. Do posljednjeg daha vodio je dnevnik. Naknadno je nađen i objavljen u posebnom izdanju časopisa *Zemlja i njezini stanovnici*³ koji sam čitao u dobi od četrnaest godina.

„Bože, smiluj se našim ženama i djeci.“

To je napisao Scott kad je bio već napola mrtav. Pitam se je li računao na to da će njegove riječi biti jednom objavljene u *Zemlji i njezinim stanovnicima*. Gotovo da je moralo biti tako. A možda i nije, možda je uvijek pisao na taj način. Većina ljudi nikada ne piše ono što doista misle. Ne pišu: moje polusmrznute vunene gaće smrde k'o kuga. Ili: na pedeset supnjeva ispod nule naša pišalina stoji uspravno u snijegu poput trske od žutog stakla.

Takve stvari ne pišu. Samo mašu svojom zastavom, čak i kada nisu prvi koji su je zabili u Južni pol.

Jadni Scott. Da su u to doba postojale zračne snimke... To u 1911. godini još nije bilo moguće. Sada jest.

Ali ni sada ih nema svatko.

---

³ De Aarde en haar Volken – Nizozemski ilustrirani znanstveno-kulturni časopis koji je izlazio od 1865. do 1940 godine (nap. prev.)